Tieto- ja turvallisuusosasto 12.9.2023

Eduskunta
Tulevaisuusvaliokunta

Asia: K 2/2023 vp Hallituksen vuosikertomus 2022

Tieto- ja teknologiapolitiikan poikkihallinnollisen johtamisen uudistaminen

Tausta

Arvioitaessa tieto- ja teknologiapolitiikan johtamisen uudistamista, on syytä huomioida, että näiden politiikkalohkojen lähtökohdat ja kehittämistarpeet eroavat jossain määrin toisistaan. Tieto-, data- ja digipolitiikka kuuluvat samaan kokonaisuuteen. Jatkossa käytän tästä kokonaisuudesta termiä digipolitiikka. Teknologiapolitiikka taas kytkeytyy vahvasti tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiopolitiikkaan (TKI-politiikka). Teollisuuspolitiikan kautta se liittyy myös laajempaan elinkeinopolitiikkaan. Digipolitiikka voidaan myös nähdä osana teknologiapolitiikkaa, koska digitaaliset teknologiat ovat tärkeä osa kaikkea teknologiaa. Kytkennät tulevat esille monin paikoin, muun muassa yritysten digitalisaatiokehityksen ja laajemmassa yhteydessä esimerkiksi Euroopan omavaraisuuden kautta.

Suomi on pysynyt vuodesta toiseen EU-maiden digitalisaatiovertailujen kärjessä. Vuonna 2022 Suomi sijoittui jälleen ensimmäiseksi Euroopan komission vuotuisessa digitaalitalouden ja -yhteiskunnan indeksissä (DESI), joka kuvaa EU-maiden digitaalista toimintakykyä ja sen kehitystä neljällä osa-alueella: siirtoyhteydet, inhimillinen pääoma (digitaidot), digiteknologian integraatio sekä digitaaliset julkiset palvelut. Suomen erityisvahvuuksia vertailussa ovat kansalaisten digitaidot ja kyberturvallisuusvalmius. YK:n julkaisemassa sähköisen hallinnon vertailussa Suomi sijoittui toiseksi vuonna 2022.

Suomen menestys ei kuitenkaan ole syntynyt itsestään eikä pysy yllä itsestään. Meidän on jatkuvasti huolehdittava kyvykkyyksistä ja infrastruktuurista.

Digitaalinen ja teknologinen kehitys kiihtyy ja muuttuu yhä monimutkaisemmaksi. Esimerkiksi hajautettu web 3.0 sekä edelleen reaaliaikaiseen digitaaliseen kytkeytyvyyteen perustuva web 4.0 saattaa muuttaa internetin rakenteita perustavanlaatuisesti. Samoin geopoliittinen turvallisuusympäristö on suuressa muutoksessa. Nämä tekijät asettavat entistä suurempia vaatimuksia digi- ja teknologiapolitiikan johtamiselle. Digi- ja teknologiapolitiikkaa haastaa nopean ja vaikeasti ennakoitavan muutoksen lisäksi laaja-alaisuus ja toimijoiden moninaisuus. Digitalisaation hyödyt perustuvat monikäyttöisyyteen, joten sen sisällöt läpäisevät sektorit ja hallinnon rajat eri tavoin. Tällainen ympäristö edellyttää verkostomaista johtamismallia. Tarvitaan myös aktiivista vuoropuhelua ja kehittämistä yhdessä sidosryhmien kanssa.

Liikenne- ja viestintäministeriö
Käyntiosoite
Eteläesplanadi 4
(kirjaamo)
Helsinki
Postiosoite
PL 31
00023 Valtioneuvosto
Puhelin
029516001
www.lvm.fi
etunimi.sukunimi@gov.fi
kirjaamo.lvm@gov.fi

Digipolitiikan poikkihallinnollisen johtamisen malli

Digitalisaatiokehityksen kokonaisuuden suuntaamiseksi ja johtamiseksi valtioneuvosto asetti syyskuussa 2021 digitalisaation, datatalouden ja julkisen hallinnon ministerityöryhmän (digiministerityöryhmä) pääministeri Marinin hallituskauden loppuun saakka. Ministerityöryhmä luotiin tarpeeseen ohjata digitalisaation, tieto- ja teknologiapolitiikan, datatalouden sekä kyberturvallisuuden kehittämistä yli sektorirajojen ja koordinoida näihin liittyviä toimia ja tilannekuvaa.

Samalla tiivistettiin ministeriöiden välistä yhteistyötä perustamalla digiministerityöryhmän työn tueksi digitoimisto. Digitoimisto koordinoi ministeriöiden välistä yhteistyötä sekä ylläpitää kokonaiskuvaa ja ajantasaista tilannekuvaa Suomen digitalisaation ja datatalouden kehittämisestä. Se toimii yhteyspisteenä sidosryhmien data-, digi-ja tietopolitiikkaan liittyville yhteydenotoille ja tekee aktiivista yhteistyötä sidosryhmien kanssa. Digitoimiston tehtävänä on myös vahvistaa Suomen EU- ja kansainvälistä vaikuttamista, kun digitalisaatio- ja datatalouden aloitteita voidaan edistää yhtenäisesti, vaikka ne toimivallan puolesta jakautuvat usealle eri hallinnonalalle.

Valtioneuvosto antoi vuonna 2022 eduskunnalle selonteon Suomen digitaalisesta kompassista (Digikompassi, VNS 10/2022 vp). Digikompassi on EU:n jäsenvaltioilta edellyttämä strateginen tiekartta niin sanottujen digivuosikymmentavoitteiden saavuttamiseksi. Digikompassissa on ensimmäistä kertaa luotu yhteinen kansallinen visio ja tuotu yhteen digitalisaation eri osa-alueiden tavoitteet vuoteen 2030. Merkittävää valmistelussa on ollut laaja sidosryhmien osallistuminen työhön. Siten kompassi vaikuttaa julkista hallintoa laajemmin. Selonteon laadinnassa on hyödynnetty suoraan myös valtioneuvostossa aiemmin tehtyä työtä, kuten teknologianeuvottelukunnan raporttia sekä Tekoäly 4.0 -ohjelman väliraporttia, jotka osaltaan ovat esittäneet toimenpiteitä Suomen digitalisaation edistämiseksi.

Vuonna 2022 hyväksyttiin myös valtioneuvoston periaatepäätös teknologiapolitiikasta. Siinä linjataan ensimmäistä kertaa Suomen teknologiapolitiikan yhteinen päämäärä ja tavoitteet. Yhteisellä teknologiapolitiikalla parannetaan teknologioiden kehittämistä ja hyödyntämistä sekä niitä tukevaa toimintaympäristöä ja osaamispohjaa yrityksille ja kansalaisyhteiskunnalle. Yhtenäinen hallinnonalat ylittävä tavoitteisto on tarpeen, jotta voimme edistää uusien teknologioiden käyttöönottoa yhteiskunnassa laajamittaisesti.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaisesti digijohtamista vahvistetaan siten, että ministerityöryhmä ja digitoimisto jatkavat tieto- ja teknologiapolitiikan koordinoinnin johtamista pitkäjänteisesti. Hallitus seuraa ja jatkaa digikompassin tavoitteiden edistymistä. Valtionhallinnon digihankkeiden nykyinen rahoitus kootaan poikkihallinnollisen koordinaation alaiseksi. Eri hallinnonalojen digitalisaatiobudjeteista muodostetaan hallituskauden aikana tarkoituksenmukaisen kokoinen yhteinen kehitysbudjetti, joka suunnataan hallitusohjelmassa asetettujen prioriteettien mukaisesti. Hallitus laatii digihankkeille rahoituskriteerit, jotka ohjaavat niiden yhteentoimivuutta.

Valtioneuvosto asetti heinäkuussa pääministeri Orpon hallituksen ministerityöryhmät. Yhteiskunnan uudistamisen ministerityöryhmän ohjaa hallitusohjelman toteuttamista digitalisaation, robotisaation ja tekoälyn hyödyntämisessä laajasti koko yhteiskunnassa sekä julkisessa hallinnossa.

Valtioneuvoston ministeriöt ovat myös päivittämässä digitoimiston asettamispäätöstä. Digitoimistossa on edustus jokaisesta ministeriöstä. Aiemmin toimistolla on ollut kiertävä puheenjohtajuus liikenne-ja viestintäministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön ja valtiovarainministeriön kesken. Päivittämisessä opetus- ja kulttuuriministeriö lisätään puheenjohtajaministeriöiden joukkoon. Digitoimisto toimii muiden tehtäviensä lisäksi yhteiskunnan uudistamisen ministerityöryhmän sihteeristönä.

Parhaillaan laaditaan myös digikompassin toimeenpanosuunnitelmaa, pohjautuen hallitusohjelman digitalisaatiota ja datataloutta koskeviin kirjauksiin sekä hallinnonaloilla vireillä olevaan työhön.

Digipolitiikan poikkihallinnollisen johtamisen kehitysnäkymiä

Kokemukset digiministerityöryhmästä ja digitoimistosta ovat olleet positiivisia, joskin kun kyseessä on uusi toimintamalli, tarvitaan jatkuvaa kehittämistä saatujen kokemusten perusteella. Suomessa käyttöönotettu digitalisaation poikkihallinnollinen johtamismalli on herättänyt laajalti kiinnostusta myös kansainvälisesti.

Tarvitaan vielä mittaamisen ja raportoinnin välineitä, jotta voidaan arvioida ja ennakoida digikehityksen seuraamista ja vaikuttavaa ohjaamista. Digitoimisto on kehittänyt virtuaalista digisalkkua, joka antaa näkymän keskeisten hankkeiden etenemiseen ja mahdollisiin pullonkauloihin. Yhteisen kehitysbudjetin kanssa digisalkku mahdollistaa tietopohjaisen päätöksenteon ja tilannekuvan ja siten hallinnonrajat ylittävän ja pitkäjänteisen suunnittelun ja johtamisen sekä etenkin sektorirajat ylittävien toimien priorisoinnin. Politiikkatoimien priorisoinnin tueksi kehitetään myös vaikuttavuuden arviointia.

Kehityskohteita ovat myös entistä tiiviimpi yhteistyö sidosryhmien kanssa sekä tiedonkulku ja yhteistyö valtionhallinnon ja kuntakentän välillä, jotta digitaalisen kompassin tavoitteet voidaan saavuttaa.

Suomi on jo onnistuneesti vaikuttanut datatalouden ihmiskeskeisen ja tasapainoisen sääntelykehyksen luomiseen EU:ssa. Vaikka Suomessa on varsin toimivat perusrakenteet EU-asioiden ja kansainvälisten asioiden valmistelulle ja useat ministeriöt vaikuttavat aktiivisesti EU:ssa, niin ennakoivammalla yhteistyöllä ja yhteisellä myös sidosryhmät osallistavalla vaikuttamisella voitaisiin Suomen painoarvoa entisestään lisätä. Digitoimiston avulla voidaan entistä voimallisemmin koordinoida yhteistä EU- ja kansainvälistä vaikuttamista niin eri hallinnonalojen kuin sidosryhmien kesken. Ennakoiva vaikuttaminen laaja-alaisesti eri EU:n rakenteissa ja politiikka-aloilla on entistä tarpeellisempaa digipolitiikan kytkeytyessä geopolitiikkaan ja geotalouteen sekä globaaliin teknologiakamppailuun. On tärkeää tunnistaa myös Suomen digiulkopolitiikan strategiset painopistealueet ja huolehtia siitä, että Suomi vaikuttaa arvojensa mukaisesti globaaliin keskusteluun digitalisaation pelisäännöistä. Huomiota vaativat globaalisääntelyn lisäksi standardit.

Kunnioittavasti,

Laura Eiro
Osastopäällikkö, ylijohtaja
Tieto- ja turvallisuusosasto